

TIESNESIS KONSTANTĪNS OZOLIŅŠ UN VIŅA VAROŅDARBS TRIMDĀ – ŽURNĀLS “LATVIEŠU JURISTU RAKSTI”

JUDGE KONSTANTĪNS OZOLIŅŠ AND HIS HEROIC ACCOMPLISHMENT IN EXILE – JOURNAL “LATVIEŠU JURISTU RAKSTI”

Dina Gailīte, *Mg. iur.*

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes
doktora zinātniskā grāda pretendente

Summary

At the end of the Second World War, many Latvians emigrated to the Western world to escape the renewed Soviet occupation, including about a quarter of all lawyers. In exile, they published two periodicals dedicated to the matters of legislation: in the refugee camps of Germany, Kārlis Vanags edited the publication “Tiesībnieks” (1947–1950), while Konstantīns Ozoliņš was the editor of the journal “Latviešu Juristu Raksti” (1959–1973) in Sweden. In the period between these two publications, the newsletter “Tieslietu Vēstnesis” (1953–1954) was published by Teodors Zvejnieks to serve as platform for internal discussions of lawyers.

K. Ozoliņš’ journal contained articles by prominent Latvian lawyers in exile (judges, civil servants, attorneys-at-law, University of Latvia professors, politicians, etc.), dedicated to the international legal situation of Latvia under the Soviet occupation, the history of Latvian law, constitutional law, legal theory and philosophy, Soviet law, the life and organisations of Latvian lawyers in exile, and other issues. “Latviešu Juristu Raksti” is a testimony of Latvian lawyers’ belief in restoring the country’s independence and remains an essential source of contemporary Latvian legal science.

Atslēgvārdi: Latvijas valsts kontinuitāte okupācijas apstākļos, Latvijas juristi trimdā, tiesiskas valsts atjaunošana pēc okupācijas, juridiskā prese trimdā

Keywords: state continuity of the Republic of Latvia under soviet occupation, Latvian lawyers in exile, restoration of the rule of law after the occupation, legal press in exile

Ievads

Sarp Latvijas iedzīvotājiem, kas Otrā pasaules kara nogalē, bēgot no atkārtotas padomju okupācijas, emigrēja uz Rietumu pasauli, bija vairāk nekā ceturtdaļa no visiem juristiem. Trimdā viņi izdeva divus juridiskus preses izdevumus: bēgļu nometnēs Vācijā Kārlis Vanags veidoja “Tiesībnieku” (1947–1950), bet Konstantīns Ozoliņš Zviedrijā bija žurnāla “Latviešu Juristu Raksti” (1959–1973) redaktors. Iznāca vēl arī Teodora Zvejnieka vadītās juristu kopas iekšējām diskusijām paredzētais biļetens

“Tieslietu Vēstnesis” (1953–1954). K. Ozoliņa veidotā žurnāla 12 laidienos publicēti ievērojamāko trimdas juristu (tiesnešu, advokātu, Latvijas Universitātes mācībspēku, politiķu u. c.) raksti ir ne vien liecība par Latvijas juristu ticību valsts neatkarības atjaunošanai, bet joprojām arī nozīmīgs informācijas avots mūsdienu Latvijas tiesību zinātniekiem. Šī publikācija ir veltījums tiesneša Konstantīna Pētera Ozoliņa (1902–1987) mūžam un aicinājums atcerēties katru kluso varoni, kurš nepadevās mūsu kopīgās vēstures tumšākajās stundās.

Pētījuma mērķis ir izcelt spēcīgu, ideālistisku un pašai izlēdzīgu personību nozīmī valsts un tiesību vēsturē, dokumentēt trimdas latviešu juristu darbību, to skaitā ieguldījumu latviešu juridiskās preses procesā, kā arī vērst mūsdienu Latvijas tiesībnieku uzmanību uz jurista īpašo profesionālo un ētisko atbildību par neatkarīgas, demokrātiskas un tiesiskas Latvijas valsts aizsardzību. Pētījumā izmantotas vairākas zinātniski pētnieciskās metodes: vēsturiskā, socioloģiskā, analītiskā, deduktīvā u. c.

1. Konstantīna Ozoliņa dzīves un darba gaitas

Konstantīns Pēteris Ozoliņš¹ ir dzimis 1902. gadā Rugāju pagastā. Pirmā pasaules kara dēļ skolojies dažādās mācību iestādēs Rīgā un Maskavā, 1921. gadā uzsācis tieslietu studijas Latvijas Universitātes Tautsaimniecības un tieslietu fakultātē, kur 1932. gadā ieguva tiesību zinātņu kandidāta grādu (1939. gadā tas oficiāli pārdēvēts par maģistra grādu). 20.–30. gados veidojis mērķtiecīgu tiesneša karjeru: kļuvis par jaunāko, pēc tam par vecāko tiesamatu kandidātu, ieguvis tiesības patstāvīgi iztiesāt lietas, strādāja dažādos Rīgas miertiesnešu iecirkņos, vēlāk pats kļuvis par miertiesnesi, 1930. gadā tika iecelts par Latgales apgabaltiesas locekli, bet 1937. gadā – par Rīgas apgabaltiesas locekli. Padomju okupācijas laikā līdz ar Latvijas tiesu sistēmas likvidāciju darbu zaudējis, savukārt vācu okupācijas laikā kopā ar citiem bijušajiem Latvijas tiesu sistēmas darbiniekiem iesaistījās tiesu atjaunošanas procesā – robežās, ko pieļāva vācu varas iestādes, un iecelts par Daugavpils apgabaltiesas vadītāju. 1943. gada nogalē šo amatu pametis, jo “nacionālās pārliecības dēļ” un “kā politiski neuzticams” nonācis konfliktā ar vācu ierēdņiem,² pēc tam iestājies advokatūrā un

¹ K. Ozoliņa dzīves un darba pētījumam izmantotie avoti: Latvijas tiesneši 1918–1940. Biogrāfiskā vārdnīca. Ēriks Jēkabsons, Valters Ščerbinskis (sast.). Rīga: Tiesu administrācija, 2017, 199.–201. lpp.; Danga Frīcis. Mana saskare ar *mag. iur.* Konstantīnu Ozoliņu. Zeme un Tauta, Nr. 32, 1988, 37.–40. lpp.; Latvju enciklopēdija 1962–1982 (1987). Edgars Andersons (galv. red.), III sēj. Rockville, MD ASV: Amerikas Latviešu apvienības Latviešu institūts, 320. lpp.; K. Ozoliņa mazdēlu Mikaela un Pētera Annerotu (*Anneroth*) privātā arhīva materiāli; Zviedrijas valsts arhīva (*Riksarkivet*) materiāli: Fonds: *Lettiska hjälpkommittén*. Kolekcija: Konstantīns Ozoliņš; Raksta autore saruna ar K. Ozoliņa mazdēliem Mikaelu un Pēteri Annerotiem 2023. gada 21. novembrī Zviedrijā.

² P. un M. Annerotu privātajā arhīvā Zviedrijā glabājas liecības par šo konfliktu. Skat.: Daugavpils apgabaltiesas priekšsēdētāja K. Ozoliņa 01.11.1943. vēstule Tieslietu ģenerāldirektoram Albertam Kviesim; A. Kviesis 04.11.1943. K. Ozoliņam; A. Kviesis 07.01.1944. vēstule K. Ozoliņam. A. Kviesis 07.01.1944., pieņemot atlūgumu, K. Ozoliņam raksta: “Izsaku Jums savu atzinību un pateicību par veikto darbu. Uzskatu Daugavpils apgabaltiesas noorganizēšanu un darbības izveidošanu tajos grūtību pilnos apstākļos, kādos to nācās veikt, galvenokārt par Jūsu personīgu nopelni. Jūsu pašizlēdzība, enerģija un lietpratība, ar kādu Jūs veicāt savus pienākumus, noderēs par priekšzīmi un paraugu plašajai tiesu darbinieku saimei arī pēc Jūsu aiziešanas no apgabaltiesas.” Šeit un turpmāk citētas vēstules, žurnāla “Latviešu Juristu Raksti” manuskripti un citi dokumenti glabājas Zviedrijas valsts arhīvā (*Riksarkivet*): Fonds: *Lettiska hjälpkommittén*. Kolekcija: Konstantīns Ozoliņš. Raksta autore tos pētīja 2023. gada 21.–23. novembrī.

kā juriskonsults un saimniecības pārzinis 1944.–1945. gadā darbojies arī organizācijas “Latviešu karavīru palīdzība” (LKP) pārvaldē, materiāli apgādājot Kurzemes cietokšņa aizstāvjus. Kara pēdējos mēnešos iesaistījies mēģinājumos vismaz formāli atjaunot Latvijas neatkarību: kad 1945. gada martā Latvijas Nacionālās komitejas par ģenerālprokuroru ieceltais Tiesu palātas priekšsēdētājs Teodors Zvejnieks (1884–1954)³ tajā nelielajā Latvijas daļā, ko vēl nebija sasniegusi padomju armija, centās “restaurēt latviešu tiesu darbību”⁴, K. Ozoliņš nozīmēts par Tiesu palātas locekli. 1945. gada 8. maijā pēc vācu kapitulācijas ar pēdējo laivu divies bēgļu gaitās uz Zviedriju.⁵

Zviedrijā, kur K. Ozoliņam no Vācijas bēgļu nometnēm pievienojās sieva Lilija Emīlija, meita Ingrīda un sievasmāte Minna Grīntāls, viņš apmetās Vesterosas (*Västerås*) pilsētā Zviedrijas vidienē un līdz pensijas vecumam strādāja tehnisku darbu elektroiekārtu uzņēmumā ASEA (iecere “pārstudēt” jurisprudenci, lai strādātu savā profesijā, neizdevās laika, līdzekļu un zviedru valodas zināšanu trūkuma dēļ). Tādējādi Latvijā iegūto juridisko izglītību un darba pieredzi trimdā K. Ozoliņš izmantoja vienīgi latviešu juristu sabiedriskajās norisēs, kā arī veidojot žurnālu “Latviešu Juristu Raksti”.

Pēc pensionēšanās K. Ozoliņš atrada nepilna laika darbu Vesterosas pilsētas bibliotēkas seno grāmatu nodaļā, kur 1968. gadā par godu Latvijas dibināšanas 50. gadadienai ierosināja izveidot latviešu grāmatu izstādi – tās radītās intereses dēļ bibliotēkas vadība ļāva viņam sadarbībā ar Latviešu palīdzības komiteju (*Lettiska hjälpskommittén*) “vākt un uzglabāt literāros materiālus latviešu emigrācijas pētījumiem”⁶, kā rezultātā tapa “Latviešu grāmatu un dokumentu krājums” (*Samling av lettiska böcker och dokument*)⁷, pie kura K. Ozoliņš strādāja līdz mūža galam, aicinot trimdas latviešus iesūtīt saglabāšanai visus iespējamus nozīmīgos dokumentus. Šādā veidā krātuvē nonāca, piemēram, senatora Mintauta Čakstes arhīvs, to skaitā Bruno Kalniņa un Venera Tepfera trimdā rakstītās atmiņas par Latvijas pretestības kustību

³ Sk. arī: Rumpēters A. Latviešu izcilie juristi. Teodors Zvejnieks. Latviešu Juristu Raksti, Nr. 1, 1959, 40. lpp. Par T. Zvejnieku plašāk sk.: Zvejniece R. Tiesnesis Teodors Zvejnieks: taisnības pērļu zvejnieks. Jurista Vārds, Nr. 35 (1353), 27.08.2024., 26.–34. lpp.

⁴ Ozoliņš K. Teodors Zvejnieks aizgājis mūžībā. Nekrologa manuskripts.

⁵ P. un M. Annerotu privātajā arhīvā Zviedrijā glabājas vairākas liecības saistībā ar LKP. T, piemēram, 1945. gada 14. jūnijā bēgļu nometnē Zviedrijā LKP darbinieki K. Ozoliņš, A. Freimanis, E. Brīvkalns, M. Brīvkalne sastādījuši aktu ar atskaiti par organizācijas materiālo krājumu un skaidras naudas atlikumiem, ko viņi atstājuši “naudas skapi” Liepājā, kā arī pat konta stāvokli vācu bankā (*Gemeinschaftsbank*) un par dokumentiem, “kas varētu skart atsevišķas personas” un tādēļ tikuši iznīcināti pirms šo personu evakuācijas 8. maijā uz Zviedriju. K. Ozoliņš šī akta norakstu, kā arī 1945. gada 30. aprīļa un 1. maija aktus par LKP krājumiem pievienojis 1952. gada 10. jūlija vēstulei Latvijas sūtniecības padomniekam J. Siliņam Londonā. K. Ozoliņš vēstulē arī norādījis, ka visus dokumentus saistībā ar “Latviešu karavīru palīdzību”, ko savulaik bija paņēmis līdzī uz Zviedriju, jau 1949. gadā ir nodevis LKP tiesību pārņēmējai – LCK Labklājības nozarei.

⁶ Danga Frīcis. Mana saskare ar mag. iur. Konstantīnu Ozoliņu. Zeme un Tauta, Nr. 32, 1988, 38. lpp.

⁷ K. Ozoliņš 1969. gadā izplatījis uzsaukumu “Latviešiem Zviedrijā” “glābt no pazušanas literāros materiālus, kas kādreiz varētu noderēt latviešu trimdas vēstures pētījumiem”. Pēc K. Ozoliņa nāves 1987. gadā krājumu pārvietoja uz Latviešu palīdzības komitejas telpām, bet vēlāk dokumentus kā atsevišķu vienību nodeva glabāt Zviedrijas Valsts arhīvā, savukārt grāmatas, visticamāk, nonāca Karaliskās bibliotēkas (*Kungliga biblioteket*) pārziņā. Šobrīd dokumentu kolekcija Zviedrijas valsts arhīvā Ārningē (*Ärninge Täby*) pieejama ar Zviedrijas Latviešu palīdzības komitejas (*Lettiska hjälpskommittén*) atļauju. F. Dangas atmiņās minēts, ka 1983. gadā Ozoliņa vāktais grāmatu un dokumentu arhīvs pārsniedzis 4000 eksemplārus.

vācu laikā, kā arī Paula Kalniņa 1944. gadā parakstītā Deklarācija par Latvijas valsts atjaunošanu un rīkojums Mintautam Čakstem sastādīt Ministru kabinetu.⁸ Par nopelniem Latviešu grāmatu un dokumentu krājuma veidošanā Latviešu akadēmiskā organizācija Zviedrijā ievēlēja K. Ozoliņu par savu goda biedru.⁹

Trimdā Zviedrijā K. Ozoliņš bija sabiedriski aktīvs dažādās jomās (korporācija “Selonija”, Vesterosas latviešu papildskola, Vesterosas latviešu draudze, Viduszviedrijas latviešu bērnu svētki, “Daugavas Vanagi” u. c.),¹⁰ 1958. gadā bija viens no Zviedrijā nonākušo latviešu juristu kopas dibinātājiem un tika ievēlēts šīs organizācijas valdē.¹¹

No Latvijas tiesību vēstures skatupunkta ļoti nozīmīga ir K. Ozoliņa dalība Tiesu palātas bijušā priekšsēdētāja Teodora Zvejnieka iedvesmotajā trimdas latviešu juristu domubiedru grupā – Latvijas atjaunošanas komitejas (LAK) Eiropas centra Tieslietu nozares lietpratēju kopā, kas apsprieda praktiskās iespējas atjaunot tiesisku un demokrātisku valsti iekārtu pēc Latvijas neatkarības atgūšanas (tai skaitā “iekšējai lietošanai” paredzēta biļetena “Tieslietu Vēstnesis” izdošana).¹² Vēl lielākas pēdas mūsu tiesību vēsturē K. Ozoliņš ir atstājis, kā redaktors izveidojot un vadot augstākās kvalitātes juridisku preses izdevumu – žurnālu “Latviešu Juristu Raksti” (turpmāk – LJR).

2. Trimdas juristu kopdarba centieni un doma par juristu žurnālu

Glābjoties no atkārtotas padomju okupācijas, Otrā pasaules kara nogalē Latviju pameta vairāk nekā 100 000 iedzīvotāju. Viņu vidū bija ļoti daudz juristu, un to liktenis trimdā bija sevišķi smags. Lielākā daļa nespēja atrast nodarbošanos savā profesijā (jo jurisprudences vienmēr ir “nacionāla” un saistīta ar konkrētu valsti) un pelnīja iztikai fiziski smagos vai tehniski vienmuļos darbos. Tikai retajam atlika laiks un spēki interesēties par zaudēto profesiju un kādreizējiem darbabiedriem. Kaut arī trimdas juristu sabiedriskās organizācijas tika izveidotas drīz pēc kara (1948. gadā Eslingenē, Vācijā, – Latviešu juristu apvienība, 1952. gadā Ņujorkā, ASV, – Latviešu juristu biedrība ASV), to aktivitāte apsīka, līdzko kļuva skaidrs, ka bez “pārstudēšanas” (kas nebija iespējama bez finanšu līdzekļiem un ļoti labām valodu zināšanām) darbu jurista amatā lielākā daļa nespēs iegūt.¹³ Par lielāko juristu savstarpējās “sasaukšanās” akciju pēc kara kļuva ziedojumu vākšana naudas balvai, ko pasniegt T. Zvejniekam 70 gadu jubilejā 1954. gada 24. martā. Kaut arī šo uzsaukumu izplatīja Latviešu juristu biedrība ASV, faktiskais iniciators bija K. Ozoliņš, kurš arī uzrakstīja

⁸ Plašāk par šo atradumu arhīvā sk.: Vācu okupācijas tumšākā laikā. 80 gadi kopš LCP Deklarācijas par Latvijas valsts atjaunošanu. Ilustrētā Pasaules Vēsture, Nr. 10 (201), 2024, oktobris, 28.–36. lpp.

⁹ J. Āboliņš, A. Johansons *Mag. iur.* K. Ozoliņam. P. un M. Annerotu privātais arhīvs Zviedrijā.

¹⁰ P. un M. Annerotu privātajā arhīvā Zviedrijā glabājas “Daugavas Vanagu”, Latvijas Ev. lut. baznīcas Virsvaldes un arhibīskapa atzinības raksti K. Ozoliņam.

¹¹ Latviešu juristi Zviedrijā. Latviešu Juristu Raksti, Nr. 1, 1959, 35. lpp.

¹² Plašāk sk.: Gailīte D. Teodors Zvejnieks, “Tieslietu Vēstnesis” un trimdas juristu ieceres Latvijas kā neatkarīgas, demokrātiskas un tiesiskas valsts atjaunošanai. Krāj.: Likumdošana un tās rezultāts Latvijā: pagātnes mācības, mūsdienu tendences, problēmas un risinājumi. Latvijas Universitātes 82. starptautiskās zinātniskās konferences tiesību zinātnes rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2024, 199.–209. lpp.

¹³ Robežnieks A. Latviešu juristu organizācijas. LJR, Nr. 1, 1959, 32.–33. lpp.

neskaitāmas vēstules uz dažādām pasaules valstīm, kur bija apmetušies latviešu juristi. Plašā sarakste deva iespēju viņam apzināt bijušos kolēģus, kas 20. gadsimta 50. gados no bēgļu nometnēm Vācijā jau bija izklīduši pa visu pasauli. Tas noderēja vēlāk, piesaistot autorus un lasītājus "Latviešu Juristu Rakstiem".¹⁴

Ideja par juridiska žurnāla nepieciešamību trimdā, iespējams, radās T. Zvejnieka un K. Ozoliņa domu apmaiņas laikā (kaut arī paralēli varēja būt vairākas iniciatīvas): T. Zvejnieks 1952. gadā izteica nožēlu par bēgļu nometnēs advokāta Kārļa Vanaga izdotā pirmā trimdas juridiskā preses izdevuma "Tiesībnieks" (1947–1949)¹⁵ izbeigšanos: "Neviens rakstītājs pat nepiemin, kur apmeties ir "Tiesībnieka" redaktors – izdevējs Vanags. Jāteic gan, ka kaut kā ir pietrūcis, kad vairs neparādās "Tiesībnieka" numuri. Tomēr tāds savs izdevums vajadzīgs būt, tikai tam jāiznāk tai zemē, kur to mūsējo vairāk nekā, piem. Zviedrijā. Lūkošu tur paskubināt kādu."¹⁶

Lai gan 1955. gada 4. jūnijā T. Zvejnieks dodas mūžībā, K. Ozoliņš domu par juridiska žurnāla dibināšanu neatmet, turpinot meklēt idejas atbalstītājus. Tā, piemēram, viņš raksta turpat Zviedrijā dzīvojošajam bijušajam senatoram Mintautam Čakstem: "Neliela iniciatoru grupa, kurā bez manis patreiz ieiet vel kollēgas J. Salna, A. Rūsis, V. Ignats un J. Mangulis, ir nodomājuši atsākt to darbu, ko pirmajos trimdas gados ar teicamiem panākumiem veica kollega K. Vanags ar savu Tiesībnieku, proti, izdot periodisku rakstu krājumu Latvieši Juristu Raksti. Rakstos paredzēts uzņemt apcerējumus par Latvijas tiesībām, par jautājumiem, kam sakars ar Latvijas tiesību restaurāciju, par starptautiskām tiesībām un par vispārtiesiskiem jautājumiem, kā arī ziņojumus par tiesībām un tiesām okupētā Latvijā, Igaunijā un Lietuvā, par starptautiskām konferencēm un apspriedēm, kur tiek risinātas Baltijas valšķu brīvību skarošas starptautiski tiesiskas problēmas, par Baltijas tiesību ūnijas projektiem, par svešzemju tiesībām, pirmā kārtā par to zemju tiesībām, kurās latviešu juristu atraduši patvērumu, par trimdinieku tiesisko stāvokli un aziltiesībām dažādās valstīs, par juridisko literatūru mums pieietamās zemēs, par mūsu kaimiņu tautu trimdinieku juristu darbību, par latviešu juristiem trimdā un viņu organizācijām, piemiņas rakstus par mums zudušiem un atmiņu rakstus par svarīgākiem notikumiem, raksturīgākām epizodēm un izcilām personām – tiesībniekiem no Latvijas patstāvības gadiem. Pirmais n-rs paredzēts šī gada rudenī, uz Latvijas 40. g. dienu. Mēs aicinām ikvienu latviešu juristu – trimdinieku būt par šī izdevuma līdzstrādnieku, bet sevišķi daudz mums dotu tieši Jūsu līdzdalība šinī darbā. Pirmam n-ram es gribētu izlūgties no Jums ievadrakstu – Latvijas valsts proklamēšanas akta starptautiski tiesiskā nozīme."¹⁷ M. Čakste apsveic šo nodomu, vienlaikus atzīstot, "ka tas nebūs viegls uzdevums"¹⁸.

¹⁴ Piemēram, Zviedrijas arhīvā glabājas K. Ozoliņa sastādīts LAK Tieslietu kopas aicinājuma projekts "Visiem Latvijas juristiem trimdā" sakarā ar gaidāmo T. Zvejnieka 70 gadu jubileju; K. Ozoliņa 28.10.1953. vēstule Luijam Korpam Vācijā; K. Ozoliņa 10.12.1953. vēstule Latviešu Juristu biedrības ASV valdes priekšsēdētājam A. Robežniekam; Latviešu Juristu biedrības ASV aicinājums latviešu juristiem atzīmēt T. Zvejnieka jubileju; K. Ozoliņa 24.03.1954. apsveikums "Tiesu palātas priekšsēdētājam Teodoram Zvejnieka kungam Lundā"; 09.04.1954. Pārskats par ziedojumu vākšanu Tiesu palātas priekšsēdētāja T. Zvejnieka 70 g. jubilejas balvai u. c.

¹⁵ Plašāk par "Tiesībnieku" sk.: Gailīte D. Pirmais Latvijas juristu žurnāls trimdā. Kārļa Vanaga izdevums "Tiesībnieks" (1947–1950). Jurista Vārds, Nr. 48 (695), 29.11.2011.

¹⁶ T. Zvejnieka 08.04.1952. vēstule K. Ozoliņam.

¹⁷ K. Ozoliņa 23.05.1958. vēstule M. Čakstem.

¹⁸ M. Čakstes 28.05.1958. vēstule K. Ozoliņam.

LJR pirmais laidiens tomēr nepagūst iznākt uz Latvijas dibināšanas gadadienu – pie lasītājiem tas dodas gadu vēlāk, 1959. gadā. Arī latviešu trimdas prominentākā jurista M. Čakstes publikācija tajā ir, taču veltīta nevis valsts dibināšanai, bet starptautiskajai atzišanai.¹⁹ Tā gandrīz 10 gadus pēc “Tiesībnieka” aizsākas lielākā ārvalstīs iznākušā latviešu juridiskā preses izdevuma ceļš: līdz 1973. gadam kopumā tiek izdoti 12 žurnāla numuri.²⁰

3. “Latviešu Juristu Rakstu” veidotāji

K. Ozoliņa vēstuļu arhīvā atrodamas vairākas liecības par viņa centieniem atrast topošā žurnāla redaktoru. Iniciatīvas grupa vispirms cerējusi uzrunāt ASV dzīvojošo “Tiesībnieka” veidotāju K. Vanagu, taču veselības stāvokļa dēļ tas nav bijis iespējams. K. Ozoliņš raksta arī LU prof. Arvedam Švābem (kurš bija bijis aktīvs “Tiesībnieka” līdzstrādnieks),²¹ kā arī vēlākos gados vairākkārt nesekmīgi cenšas pārliecināt redaktora darbu no viņa pārņemt trimdas jaunākās paaudzes juristu Ilmāru Beķeri (plašāk sk. pie LJR autoru apraksta). Tomēr, nevienam citam šos pienākumus neuzņemoties, K. Ozoliņš sākotnēji piekrīt kļūt par žurnāla pagaidu vadītāju, taču beigu beigās ir LJR redaktors visu žurnāla iznākšanas laiku – faktiski vienatnē cīnoties gan par autoru un lasītāju piesaisti, gan uzņemoties žurnāla saturisko rediģēšanu, gan arī izplatīšanu un popularizēšanu trimdas sabiedrībā.

Žurnāla izdevējs ir ASV Kentas latviešu juristu kopa, ko vada K. Ozoliņa sens domubiedrs Jānis Salna²² (viņš ir arī viens no žurnāla izveides iniciatoru grupas, kā arī vēlāk viens no publikāciju autoriem un satura rādītāju sastādītājs un tulkotājs angļu valodā). Rakstu literāro rediģēšanu sākumā veic Zviedrijā dzīvojošais literāts Kārlis Džiļleja,²³ pēc tam pedagogs un jurists Ansis Kurmis,²⁴ taču arhīvā atrodamas arī norādes, ka šo darbu darījis arī pats K. Ozoliņš. Par LJR augsto tipogrāfisko

¹⁹ Čakste M. Latvijas starptautiski tiesiskā atzišana. LJR, 1959, Nr. 1, 3.–11. lpp.

²⁰ Bibliogrāfiju sk.: Jēgers Benjamiņš. Latviešu trimdas izdevumu bibliogrāfija 1940–1960. II sēj. Sundberg: Daugava, 1972, 95. lpp.; Jēgers Benjamiņš. Latviešu trimdas izdevumu bibliogrāfija 1961–1970. Sundberg: Daugava, 1977, 235. lpp.; Jēgers, Benjamiņš. Latviešu trimdas izdevumu bibliogrāfija 1971–1980. Stokholm: Daugava, 1988, 240. lpp.

²¹ K. Ozoliņa 14.02.1954. vēstule A. Švābem.

²² Jānis Salna (1890–1984) – jurists un trimdas sabiedriskais darbinieks. Dzimis Liepājā, studējis Maskavas Universitātē, Pirmajā pasaules karā kā krievu armijas virsnieks nonācis gūstā Austrijā. 1919. gadā pēc atgriešanās dzimtajā Liepājā iestājies valsts dienestā kā tiesamatu kandidāts, kopumā tiesu resorā Liepājas un Daugavpils apgabaltiesās nostrādājis 17 gadus. 1926. gadā LU ieguvis *Mg. iur.* grādu. Pēc Otrā pasaules kara strādājis starptautiskajā bēgļu organizācijā Nirnbergā. 1951. gadā pārcēlies uz Kalamazū Mičiganas štatā, ASV, kur strādājis par fabrikas grāmatvedi un darbojies dažādās sabiedriskās organizācijās, divus gadus vadījis Kalamazū latviešu biedrību un bijis latviešu luterāņu draudzes priekšnieks. Sk.: Miķelsons V. Cienījamu gadu sasniegums. Jurists Jānis Salna. Laiks, Nr. 81, 08.10.1980.; Kalamazū chronika. Laik, Nr. 100, 15.12.1984.

²³ Kārlis Džiļleja (1891–1963) – dzejnieks, literatūrvēsturnieks, tulkotājs, jurists un politiķis. Sk.: <https://www.literatura.lv/personas/karlis-dzilleja> [skatīts 15.03.2025.]

²⁴ Ansis Kurmis (1887–1974) – jurists, skolotājs, trimdā Zviedrijā strādājis par bibliotekāru, dibinājis latviešu trimdas skolas. Sk.: Latvju enciklopēdija 1962–1982. Edgars Andersons (galv. red.) II sēj. Rockville, MD ASV: Amerikas Latviešu apvienības Latviešu institūts, 1985, 236. lpp.

kvalitāti jāpateicas Jānim Abučam,²⁵ kurš veic žurnāla salikšanu un iespiešanu Vesterosas tipogrāfijā (*Västmalands Folkblad Ttryckeri Västerås*). K. Ozoliņa un J. Salnas sarakste liecina, ka LJR metiens svārstās ap 300–500 eksemplāru. Lai gan nedz redaktors, nedz rakstu autori nekādu atlīdzību nesaņē, nelielais abonentu skaits nespēj segt visas drukas un sūtīšanas izmaksas, tādēļ J. Salna un Kentas latviešu juristu kopa regulāri sedz iztrūkumus.²⁶

K. Ozoliņa vēstuļu arhīvs glabā plašu saraksti par viņa centieniem nodot LJR jaunās rokās, kad 70. gadu sākumā ir stipri pasliktinājusies redaktora veselība. No izdevēja pienākumiem vēlas atbrīvoties arī J. Salna, kurš sasniedzis 80 gadu vecumu. LJR pēdējā laidienā 1973. gadā K. Ozoliņš norāda, ka turpmāk “Latviešu Juristu Rakstus” izdos nevis Kentas latviešu juristu apvienība, bet gan Latviešu juristu apvienība Eiropā un galvenais redaktors būs Kārlis Gulbis Beļģijā. Tomēr LJR turpmāk vairs neiznāk. Iemesls tam acīmredzot ir iecerētā darba turpinātāja – K. Gulbja – pēkšņā nāve 1973. gadā.

4. “Latviešu Juristu Rakstu” mērķi un saturs

Žurnāla “Latviešu Juristu Raksti” mērķus K. Ozoliņš daudzkārt formulē sarakstē ar citiem trimdiniekiem. Apkopojot tie ir – “uzturēt kontaktu starp latviešu juristiem trimdā, uzturēt viņos interesi par Latvijas tiesībām”²⁷. Detalizēti viņš to izvērs LJR pirmā laidiena ievadrakstā.²⁸ “Trimdinieka jurista stāvoklis ir traģiski īpatnējs [...] Jurista eksistences darbam trimdā parasti nav nekāda sakara ar jurispudenci. Arodnieciskās zināšanas, kas gūtas darbībai savas valsts tiesiskā iekārtā, nevar pielietot svešā valstī.” Viena laikus, lai atjaunotu tiesību sistēmu pēc neatkarības atgūšanas, Latvijai šie juristi būs nepieciešami, jo “okupācijas laikā izaudzinātie “tiesībnieki” nebūs pieņemami demokrātiskā iekārtā nedz viņu zināšanu, nedz arī iegūtās mentalitātes dēļ”, tāpēc “juristam trimdiniekam ir jācenšas saglabāt un neatlaidīgi papildināt savas zināšanas.” K. Ozoliņa ieskatā, juristu svarīgākie uzdevumi trimdā ir: “Atklāt brīvajai pasaules daļai būtisko atšķirību starp austrumu un rietumu pasaulēs valdošajiem tiesību jēdzieniem”, kā arī “indivīda beztiesisko stāvokli aiz dzelzs aizkara”; “uzņemties un veikt tiesiskās iekārtas atjaunošanu savā valstī, kad tā atgūs brīvību”; izaudzināt jauno trimdas juristu paaudzi; savu iespēju robežās sniegt juridisku palīdzību citiem trimdiniekiem, kas latviešu juristiem vairāk uzticas. Lai uzturētu kontaktus un sadarbību, LJR veidotāji cer, ka žurnāls kļūs par “mūsu saimes kopēju forumu – domu, atziņu un materiālu izmaiņai”.

Lielākā daļa LJR rakstu autoru ir Latvijā praktizējuši juristi (vairāki no viņiem iepriekš publicējušies arī “Tiesībniekā”, kā arī daži bijuši T. Zvejnieka vadītās juristu kopas dalībnieki): senators Mintauts Čakste, jurists un tautsaimnieks Kārlis Karūsa, zv. adv. Armins Rūsis, jurists un literāts Kārlis Dziļleja, senators Augusts Rumpēters,

²⁵ Jānis Ernests Abučs (1914–1978) – burtclis, grāmatizdevējs. Bēgļu gaitās Vācijā dibinājis apgādu “Ziemeļblāzma”, ko vēlāk pārcēlis uz Zviedriju, trimdā izdevis vairāk nekā 100 poligrāfiski augstvērtīgas grāmatas latviešu valodā – Raiņa rakstus, Džeimsa Džoiša “Ulisu” u. c.

²⁶ Sk. K. Ozoliņa un J. Salnas 1970.–1973. gada saraksti. Zviedrijas valsts arhīvs. Fonds: *Lettiska hjälpkommittén*. Kolekcija: Konstantīns Ozoliņš.

²⁷ K. Ozoliņa 24.06.1968. vēstule H. Heinei.

²⁸ Ozoliņš K. Ievadam. LJR, Nr. 1, 1959, 1.–2. lpp.

zv. adv. Valters Voits, jurists un vēsturnieks Ādolfs Šilde, jurists, vēsturnieks un žurnālists Benno Zigfrids Ābers, Tiesu palātas loceklis Luis Korps, Rīgas apgabaltiesas loceklis Kārlis Striķis, Rīgas apgabaltiesas loceklis, Tiesu palātas prokurors Voldemārs Alksnis, Jelgavas apgabaltiesas loceklis Juris Lecis, Jelgavas apgabaltiesas priekšsēdētājs Alfons Vagals, zv. adv. Pēteris Miķelsons u. c.²⁹

Starp LJR autoriem ir juristi, kas trimdā veido un vada sabiedriskās organizācijas: Latviešu juristu apvienības Eiropas kopas priekšsēdētājs, PBLA valdes loceklis zv. adv. Kārlis Alfreds Gulbis, Latviešu juristu biedrības ASV valdes priekšsēdētājs prokurors Ādolfs Robežnieks un viņa pēctecis amatā zv. adv. Eižens Kerno (īstajā vārdā Jevgeņijs Kernožickis), Latviešu juristu kopas Zviedrijas nodaļas vadītājs, Zviedrijas LCP dibinātājs miertiesnesis Pauls Pētersons u. c.

LJR publicēti arī to nedaudzo Latvijas juristu raksti, kam izdevās turpināt vai veidot akadēmisko karjeru trimdā, starp tiem ir: LU docents *Dr. iur.*, *Dr. phil.* Lotārs Šulcs, kurš kļuva par profesoru Getingenes, Minsteres un Ķīles Universitātē, zv. adv. *Dr. iur.*, *Dr. hist.* Julius (Jūlijs) Jānis Vālbergs, kurš kļuva par vairāku ASV augstskolu mācībspēku, politiķis *Dr. phil.* Bruno Kalniņš, kurš veidoja akadēmisko karjeru Zviedrijā, kā arī jurists un diplomāts Nikolajs Valters, kas bija mācībspēks un pētnieks dažādās Austrijas, Vācijas un Vatikāna mācību iestādēs.

Īpašas uzmanības vērta starp LJR autoriem ir Rozālija Purgale – vienīgā sievietē Latvijā, kas līdz okupācijai bija ieguvusi tiesības patstāvīgi iztiesāt lietas un kas aizstāja Latgales apgabaltiesas miertiesnešus atvaļinājuma laikā.³⁰

Lai gan pirmajā LJR laidienā definēto ieceri piesaistīt Rietumu pasaulē izglītību guvušos “otrās paaudzes” trimdas juristus acīmredzot neizdodas sasniegt, jo žurnālā publicējas tikai daži šādi autori. Viens no ciešākajiem K. Ozoliņa domubiedriem LJR veidošanā ir Tiesu palātas locekļa Jāņa Beķera dēls, Stokholmas Universitātes absolvents Jānis Ilmārs Beķeris, kurš šajā laikā jau bija augsta līmeņa Zviedrijas Ārlietu ministrijas ierēdnis (vēlāk arī zviedru vēstnieks Īrijā). Otrs aktīvs jaunās paaudzes LJR līdzstrādnieks bija vācbaltietis, senatora Augusta Lēbera dēls *Dr. iur.* Dītrihs Andrejs Lēbers, kurš jurisprudenci bija studējis Vācijā un ASV un kļuva par pazīstamu zinātnieku ar ievērojamu starptautisko karjeru.

Pirmajā LJR numurā redakcija paziņo lasītājiem žurnāla iecerētās pastāvīgās nodaļas:³¹ Apcerējumi par Latvijas tiesībām un vispārtiesiskiem jautājumiem; Latvijas tiesības trimdā; Tiesības brīvajā pasaulē; Likumi un tiesas okupētajā Latvijā; Atskats pagātnē; Latviešu juristi trimdā; Latviešu izcilie juristi; Baltijas valstu juristu kopējās gaitas; Mūžībā aizgājušie; Juridiskās literatūras apskats; Bibliogrāfija; Vēstulnieks. Sistemātisku pārskatu par žurnāla saturu sniedz tematiskie radītāji, kas latviešu un angļu valodā publicēti divas reizes: 1961. gadā³² – par pirmajiem sešiem LJR numuriem un 1973. gadā par otrajiem sešiem LJR numuriem.³³

Caurlūkojot LJR saturu, jāsecina, ka žurnāls aktīvi turpina “Tiesībnieka” pamattēmu – Latvijas nelikumīgās okupācijas un valsts starptautiski tiesiskā stāvokļa

²⁹ Minēta LJR autoru profesija pirmskara Latvijā.

³⁰ Sk. viņas publikāciju: Purgale R. Sievietes tiesības laika perspektīvē. LJR, Nr. 12, 1973, 26.–31. lpp.

³¹ Informācija lasītājiem. LJR, Nr. 1, 1959, 3. vāks.

³² Latviešu Juristu Raksti. Latviešu juristu žurnāls trimdā. 1. sējums. 1959–1961. LJR, Nr. 6, 1961, 48.–56. lpp.

³³ Latviešu Juristu Raksti. Latviešu juristu žurnāls trimdā. 2. sējums. 1963–1973. LJR, Nr. 12, 1973, 49.–55. lpp.

analīzi, aplūko valststiesību un valsts turpinātības jautājumus. Tiek publicēti gan dokumenti, kurus aktīvi meklē K. Ozoliņš³⁴ (Sūtņa O. Grosvalda iesniegums – protests Francijas valdībai Latvijas inkorporācijas laikā (LJR 2); ASV valsts sekretāra 1959. un 1960. gada deklarācija par Baltijas valstu aneksijas neatzišanu (LJR 4); Ņujorkas valsts Ņujorkas apriņķa tiesas spriedums (LJR 10/11) u. c.), gan analītiskas publikācijas (Mintauts Čakste. Latvijas starptautiski tiesiskā atzišana (LJR 1); Jānis Alberts. Par tiesiskiem noteikumiem un aktiem Latvijas satversmē (LJR 3); Armins Rūsis. Latvijas inkorporācijas neatzišana rietumu valstīs (LJR 4)).

Ļoti liela uzmanība tiek veltīta situācijai Latvijā, analizējot padomju tiesību teoriju un praksi (Armins Rūsis. Padomju varas likumdošana Latvijā abos okupācijas periodos (LJR 1); Mintauts Čakste. Okupētās Latvijas agrārā iekārta, tās maiņas un pārvērtības (LJR 2–4); Kārlis Dziļleja. Juridiskā izglītība padomju Latvijā (LJR 3); Ādolfs Šilde. Kolektīvā “biedru tiesa” (LJR 5); Ivars Blūms. Tautību jēdziens padomju izpratnē (Nr. 10/11); Kārlis Dziļleja. Tieslietu kultūra Padomju Latvijā (LJR 6), Kārlis Dziļleja. Krievu valoda – PSRS tautu otra dzimtā valoda (LJR 7–8)). Šie raksti joprojām ir aktuāli tādēļ, ka pēc neatkarības atgūšanas Latvijas tiesību zinātne padomju okupācijas perioda izvērtēšanai ir pievērsusies maz.

Plaša vērība LJR tiek pievērsta Latvijas tiesību vēsturei – trimdas juristi pēc redaktora K. Ozoliņa iniciatīvas apzināti dokumentē zaudētās Latvijas tiesu iekārtas tapšanu, svarīgu tiesību institūtu izveidi un reformas, apraksta izcilos kolēģus, piemin aizgājējus (Alfons Vagals. Testamentārā mantošana pēc Latvijas 1938. gada Civillikuma; Juris Lecis. 1938. gada Civillikums kā agrārās reformas noslēgums (LJR 10); Pēteris Eglītis. Latvijas advokatūra (LJR1); Benno Ābers. Latvijas tiesību vēsture un mūsdienu problemātika (LJR 5); Pēteris Eglītis. Latviešu juristi valsts un sabiedriskā darbā (LJR 7); Augusts Rumpēters. Atskats uz Senātu Latvijas tiesu sistēmā (LJR 12)).

Vairākas publikācijas veltītas tiesību teorijai, filozofijai, valststiesībām un cilvēktiesībām (Luis Korps. Taisnība (LJR 5); Nikolajs Valters. Valsts suverenitāte un personas suverenitāte (LJR 1); Lotārs Šulcs. Mūslaiku demokrātijas strukturālās problēmas (LJR 3); Nikolajs Valters. Pamattiesības un tiesību pamats (LJR 5); Jānis Liepars. Dažas ziņas par vācu tiesību filozofiju (LJR. 6); Jānis Alberts. Par likumu sistematizāciju (LJR 6); Rozālija Purgale. Sievietes tiesības laika perspektīvā (LJR 12).

LJR atrodami arī atsevišķi raksti par konkrētiem tiesību jautājumiem valstīs, kur trimdā apmetušies latviešu juristi, par trimdas juristu sabiedriskajām aktivitātēm u. c. jautājumiem.

Kopsavilkums

1. LJR, turpinot “Tiesībnieka” aizsākto darbu, bija viena no trimdas juristu domu apmaiņas un savstarpējās saiknes uzturēšanas platformām.

³⁴ K. Ozoliņa un O. Grosvalda sarakste, to skaitā vēstules, kam O. Grosvalds pievienojis dokumentu kopiju pielikumus: Aristida Briāna 26.01.1921. Latvijas *de iure* atzišanas rakstu, O. Grosvalda 06.08.1940. protestu pret Latvijas inkorporāciju, Eiropas Padomes Konsultatīvās Asamblejas 15.09.1959. rekomendācijas, ASV prezidenta Eizenhauera 17.07.1959. proklamāciju, prof. Lejiņa un ASV ārlietu ministra Foy D. Kohler saraksti, NATO parlamentāriešu 1961.gada novembra konferences rekomendācijas u.c.

2. Mūsdienās LJR joprojām ir vērtīgs izziņas avots Latvijas juridiskās kultūras, starpkaru perioda tiesību vēstures, trimdas juristu likteņu, kā arī padomju okupācijas perioda tiesību izpratnei.
3. Īpaši nozīmīgas ir LJR publikācijas, kurās aplūkota Latvijas prettiesiskā okupācija, kā arī valstiskā kontinuitāte. Ņemot vērā proporcionāli pirmsokupācijas laika juristu daļu, kas atradās trimdā, un LJR publikāciju autoritāti (to autori – LU mācībspēki, senatori, tiesneši, advokāti u. c.), abos trimdas juridiskajos žurnālos paustā nostāja ir būtisks pienesums mūsdienu Latvijā izstrādātajai valstiskās kontinuitātes doktrīnai.